

és neve nem azonosítható az „Ajanló Levél” szerzőjének F. K. I. monogramjával.⁴³ Igaz a dedikáció és a mű szerzője a korabeli népszerű vallásos prózai művekben nem feltétlenül ugyanaz a személy, a história stílusjegyei, népies ferences színvonala azonban inkább ferences szerzőre engednek következtetni.⁴⁴

Összegzésül tehát megállapíthatjuk, hogy a *Sz. Patricius Purgatoriumjáról való historia* 1661/62-ben jelent meg Esterházy Pál térítő tevékenységével összefüggésben, feltehetően valamely általa megbízott jezsuita vagy ferences szerzetes fordításában, s benne sokkal inkább az erőszakos ellenreformáció korai irodalmi emlékéit kell látnunk, mint a középkori látomásirodalom kései hazai hajtását.

HAUSNER GÁBOR

Adalékok a XVI. századi cirill betűs szerkönyvek történetéhez. Lappanganak-e, lappanghatnak-e még valahol régi magyarországi nyomtatványok? A Régi Magyarországi Nyomtatványok (RMNY) szerkesztőségének munkatársai, akik éveken át odaadó szorgalommal fésülték át a hazai és külföldi gyűjteményeket, bizonyára igennel válaszolnak erre a kérdésre. A nyomda- és könyvtörténész, a bibliográfus mindig reménykedik, hogy előkerülhetnek régi könyvek, ismeretlen művek vagy ismert művek újabb, esetleg teljesebb példányai. A régi cirill betűs nyomtatványok kutatói hazai vonatkozásban abban bíztak, hogy a buda-szentendrei szerb ortodox püspökség területéről (elsősorban a hívők nélkül maradt templomokból) Szentendrére, az egyházmegye könyvtárába került a régi, már nem használt szerkönyvek java Huzsvik Györgynek (1916–1976), a püspökség volt könyvtárosának nevéhez fűződő mentőakció eredményeképpen¹.

Az utóbbi években azonban kiderült, hogy vannak olyan magyarországi szerb települések, amelyekben szinte megszakítás nélkül szolgált pap, ahol az elődeiktől örökölt szerkönyveket és templomi kegytárgyakat ma is (működő) templomukban őrzik. Ilyen község Lórév (szerbül Lovra) a Csepel-szigeten. Templomában, a kántorpadban ma is ott sorakoznak a XVI–XIX. századi szerkönyvek. E könyvegyüttes feltárása és részletes feldolgozása még hátra van. Azt azonban már lehet tudni, hogy könyvek között több olyan mű van, amelyik korábban más szerb egyházközség, jelesül az adonyi templom tulajdonában volt.

Adonyban 1887-ben felújították ugyan a szerbek templomát, de pap már nem működött a községben, üresen állt a paróchia, a hívők lelki gondozását a Duna túlsó partján, a Csepel-szigeten

⁴³ A monogram feloldása többféleképpen is lehetséges: az 'F' lehet a ferences szerzeteseket jelölő Frater szó rövidítése, ebben az esetben a 'K' a keresztnév, az 'I' a vezetéknev kezdőbetűje. Ha elképzelésünk helytálló, a mariánus ferences provincia Prozsonyan örökölt, évenként vezetett térítési listáinak tanulmányozását követően valószínűleg feloldható lesz a monogram. Statný Oblastný Archiv v Bratislave MPF Lad. 48. *Conversi ad fidem* Fasc. 1–2. Említi FAZEKAS I.: *i. h.* 143. Az is elképzelhető azonban, hogy magyar szövegről és szerzőről lévén szó, az 'F' a vezetéknev, a 'K' a keresztnév kezdőbetűje, az 'I' pedig a Iesuita szó rövidítése.

⁴⁴ A népies ferences színvonalaról – amely Esterházy maga által írott-átdolgozott későbbi vallásos műveit is jellemzi – lásd NAGY Béni: *Herceg Esterházy Pál nádor, a ferencesek jötevője*. Klny. az egri Kath. Főgymn. 1902–1903. Értesítőjéből. Eger, 1903. 38–39., valamint SZÖRÉNYI László bevezető tanulmányát ESTERHÁZY Pál: *Az Boldogságos Szűz Mária szombatja, azaz minden szombat napokra való áetatosságok* című művének (Nagyszombat, 1691.) faksimile kiadásához. (Közzevetési KÖSZEGHY Péter. Bp., 1995.) 19–20. /Bibliotheca Hungarica Antiqua 31./

¹ HUZSVIK György: *A Szentendrei Szerb Görög Keleti Püspöki és Egyházmegyei Könyvtár*. = Pestmegyei Könyvtáros 1961. 10. sz. 17–20., szerbül: Bibliotekar. Beograd, 1962. 508–509.

fekvő Lórév papja látta el². Amikor pedig minimálisra csökkent a szerbek lélekszáma Adonyban, a templomi könyveket átmenekítették a lórévi templomba. A hajdani adonyi szerkönyvek között van egy XVI. századi hungarikum: Coresi diakónus, a neves román nyomdász sajtója alól 1580-ban, Szászsebesben kikerült *Sbornik*, ünnepi zsolozsmákat tartalmazó cirill betűs szerkönyv egy példánya.

A régi cirill betűs nyomtatványok kutatói már régen megállapították, hogy ez a Coresi-kiadvány szorosan kapcsolódik a neves velencei nyomdász, Božidar Vuković (1465–1540) azonos című és tartalmú 1538-ban megjelent művével, amelyet méltán tekintenek a régi szerb könyvnyomtatás csúcsteljesítményének. Coresi ismerhette ezt a könyvet, mert a román egyház papjai is használták Erdélyben. Erről tanúskodnak például az Országos Széchényi Könyvtár tulajdonában levő példányok román nyelvű bejegyzései³. Coresi azt is tudhatta, hogy a keleti egyház e fontos szerkönyve 1538 óta nem jelent meg újból, és mint ügyes vállalkozó jó üzletet láthatott a könyv újrakiadásában.

Először két kötetben szándékozott kiadni a *Sbornik* szövegét, amely Vuković kiadásában 432 foliót foglalt el. Az I. kötetből sokáig nem ismertünk példányt, megjelenéséről csak a II., 1569-ben Brassóban nyomtatott kötet fennmaradt példányairól lehetett következtetni. Ma is csak két példányát ismerjük: az egyik Bulgáriában, Tirnovóban, az érsekség tulajdonában van, a másik Görögországban, Áthosz-hegyen a Hilandar monostorban. A kötet valószínűleg a II. kötettel azonos évben, 1569-ben jelent meg⁴. A II. kötetből négy példányt ismerünk: Romániában három példány van: Brassóban a Szt. Miklós templomban, ugyanott az Állami Levéltárban, Kolozsvárott az Egyetemi Könyvtárban, Bulgáriában Szófiában a Történeti és Archéológiai Múzeumban. Egy példány sorsa ismeretlen (a Román Tudományos Akadémia Könyvtárából 1916-ban került Oroszországba)⁵. A kétkötetes *Sbornik* szövegének eredetéről eltérőek a vélemények, mert a Coresi-kiadvány szövege több vonatkozásban különbözik a Vuković-kiadványétól, régebbi nyelvallapotot tükröz⁶. A két kötet díszítvényeiben eltérések tapasztalhatók: az I. kötet díszei a velencei szerb nyomtatványokra emlékeztetnek, a II. kötet ornamensei a havasalföldi nyomtatás fonatos iniciáléinak modorában készültek. A II. kötet kolofonjában havasalföldi világi és egyházi előjárók neve van megemlítve, ami arra enged következtetni, hogy Coresi e mű kiadásakor elsősorban a havasalföldi terjesztést tartotta szem előtt.

Alig múlt el tíz év, és 1580-ban Coresi újra megjelentette a *Sbornikot*, ezúttal Szászsebesben. A kiadáshoz mintául vitathatatlanul az 1538-ban megjelent Vuković-könyvet használta: az utószóban, amelynek alapszövege a világi és az egyházi előjárók nevének megváltoztatásától eltekintve azonos a velencei kiadáséval, pontosan és egyértelműen megemlíti Vuković kiadványát. A szöveget nem szóról szóra, betűről betűre nyomtatták újra, hanem a szöveghez ragaszkodva, de helyesírásában egységesítve, a szerb szerkesztésű óegyházi szláv nyelv szabályai szerint⁷.

² Koller János adonyi apátplébános naplója (*Historia domus*) az 1848–1898. évekből. Az adonyi katolikus plébánia irattárában.

³ Jelzetük Ant. 1418, Ant. 1431

⁴ GHEȚIE, Ion–MAREȘ, Alexandru: *Diaconul Coresi și izbânda scrisului în limba română*. București, 1994. 197–200.

⁵ Uo. 198. – Az RMNY a *Sbornik*nak csak a II. kötetét regisztrálta (261. tétel), és csak a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár illetve a brassói Szt. Miklós templom példányáról tudott.

⁶ Uo. 201.

⁷ PEŠIKAN, Mitar: *Minej praznični koresijev*. In: *Pet vekova srpskog štampartsva 1494–1994*. Beograd, 1994. 115.

Coresi *Sbornikja* minden tekintetben szerényebb Vuković reprezentatív kiadványánál. Abban is különbözik tőle, hogy nincs benne naptár-táblázat és sokkal kevesebb benne az illusztráció. Ez az Erdélyben megjelentetett *Sbornik* még így is ékes bizonyítéka a régi szerb és román könyvnyomtatás szoros kapcsolatának.

Coresinek ezt a jeles kiadványát eddig csak külföldi példányokról készült mikrofilmek segítségével vagy az Országos Széchényi Könyvtár nagyon hiányos töredéke (36 levél és 4 illusztráció) alapján tanulmányozhattuk. Az Adonyból Lórévre került majdnem teljes példány felbukkanása lehetővé tette a terjedelmes nyomtatvány (59 nyomtatott füzet) beható tanulmányozását. (A jelenlegi őrzési helye a szerb templom, sorszáma a könyvek nyilvántartásában 54.) Vizsgálódásunk eredménye a róla készült részletes leírás.

SBORNIK. Saza Sebeš 1580. Coresi. 2°

RMNY 477 – RMK II 161 – Sztripszky II 2476a – BRV I 28 – Karatajev 99

Terjedelme: 1, 3–111, 113–129, 131–247, 249–458, 460–465 = 460 levél.

Mérete: 262×170 mm. A példány nem teljes. Hiányzik belőle a 2, 112, 130, 248, 459, 466. és a 467, 468. azaz az utolsó, jelöletlen füzet két levele, összesen 8 levél. A 248. levelet kettő (rajtuk XVIII. századi vízjel), a 467, 468. levelet egy-egy merített papírral pótolták. A nyomtatott leveleken a szebeni papírmalom vízjele: korona alatt címerpajzson két egymást keresztező kard. Mivel az utószót tartalmazó két levél hiányzik, nem állapítható meg, melyik változathoz tartozik a példány. A példány a használatban kissé elpiszkolódott, több helyen vízfoltos, gyertyapeccsétés. Metszése szintén piszkos, szürke. Az 1. levél felső felét kitépték, a megmaradt, szöveges felét papírcsíkkal megerősítve fűzték fel. Néhány levelet (341–346.) a jobb szélén levágták.

A könyv jellemzői

Megállapítható a gondatlan nyomás, az egyenetlen sorok, a kopott betűkről készült elmosódott lenyomat, a gyenge minőségű piros színezés. Néhány esetben a tévesen nyomtatott iniciálét fekete betű felülnyomásával javították ki (17^v, 33^v 61^v). Két helyen (30^v, 337^r) a margón vertikálisan elhelyezett nyomtatott sor található: az első egy kifejejtett mondat pótlása, a másik utasítás a könyvkötőnek.

A példányt öt fametszetes illusztráció ill. szentkép díszíti: Mária születése (16^r), kereszt kriptogrammal (30^r), Szent János apostol (37^r), Hitetlen Tamás (54^r) és Szent Paraszkeva (48^r). Az 1., megrongált levélről elveszett a díszléc és Oszlopos Simeon, a hiányzó 130. levéllel pedig Szent Miklós képe; a könyv végén hiányzó két levélen volt az utószó és Báthori Kristóf erdélyi fejedelem címerét tartalmazó záródísz. A képek a velencei példakép metszeteit utánozzák, részleteikben és méreteikben kisebb-nagyobb eltérésekkel. Vuković kiadványában 34 fametszet található, a Coresi-nyomtatványban a fent említett hét kép után további hat kép számára a helyet üresen hagyták (59^v, 69^v, 74^v, 92^r, 113^v, 139^v). Nem tudjuk, miért mondtak le a metszetek nyomtatásáról. Valószínűleg rájöttek a munka során, hogy az illusztrációk túlságosan sok helyet foglalnak el, és takarékoskodni akartak a papírral, meg a fametszetek elkészítése is sokba kerülhetett.

A könyv fejezeteit keskeny fametszetes lécek választják el egymástól. Mintájukban a velencei példát követik: a háromfajta közül a keskeny indafonatost és a pártás-leveles-indásat hosszúságában megkettőzték, valószínűleg az egyhasábos szedéstükör miatt; a pártást a közepén új oromdísszel látták el, amely azonban – a használat során – elkopott és végül eltűnt a lenyomatokról. A leveles-

indás lécs mintázatát az előkép lenyomata alapján metszették újra, és ezért a ducról az eredeti tükörképe jelent meg a papíron.

A virágos-leveles szőlőágszerű dísz a figurális képek két oldalán szintén a Vuković-nyomda kiadványaira utal. Alkalmazásuk azonban különböző: Coresinél a képek két oldalán függőlegesen vannak elhelyezve, a velencei nyomtatványokon pedig vízszintesen a díszlécek feletti díszítmény alkotóelemeként.

Coresi a füzetek jelölésében is megpróbálta követni a velencei mintát⁸. A szokásos, eddig általa is alkalmazott jelölésmódot – ugyanaz a cirill betű a füzet első rektóján és a nyolcadik verzőján – megőrizte, de, Vuković példáját követve, a füzet 2–4. levelét is megjelölte: újabb (a számsorban következő) cirill betű és római számok (II, III, IIII) kombinációjával. Vagyis: az 1. füzet jelölése A, B II, B III, B IIII (A), a 2. füzet jelölése, B, ГII, ГIII, ГIIII (B), a 10. füzet jelölése I, IA II, AI III, AI IIII, (I), a 11. füzet AI, AI II, AI III, IIII AI (AI). Amint a fentiekből látható, a 10. és 11. füzet jelölésében néhány hiba csúszott be, ezért a 12. füzetben csak egyfajta (azonos) cirill betűt alkalmaztak és mellette a római számokat: BI, BI II, BI III, BI IIII (BI). A 13. füzettől kezdve azután mind a négy levél kapott római számot az azonos cirill betű mellé: ГI I, ГI II, ГI III, ГI IIII (ГI).

A további füzetek közül kivételt képez a 42. és a 43. füzet közé besorolt öt levélpárból álló füzet, amelyeket az eddigi leírások jelöletlennek minősítettek. A levelekről valóban hiányzik a cirill betűs füzetjel, az 1–5. levélen azonban az alsó margó jobb szélén megvannak a római számok I–IIII. A jelölés hiányát a nyomtatás közben későn vették észre (a következő füzeten a 43. szám szerepel), és a hibát úgy gondolták kijavítani, hogy a „jelöletlen” füzet első levelének margójára függőlegesen utólag nyomtatott szláv nyelvű mondatban közölték: ez a füzet a 42. után következik. A füzetek jelölésében máshol is tapasztalhatók rendellenességek (228^v, 378^v, 323^f, 324^f) illetve hiányok (348^f, 366^f). A könyv leveleinek felső margójára kézzel ráírták a hónap nevét (a verzőkra) illetve a nap sorszámát és a levél sorszámát (a rektókra), 3–449-ig.

A példány kötése

A két bőrrrel borított fatábla széle befelé srégelt, mérete 275x180 mm. Az egykori fehér bőr a használatától megbarnult. Díszítése vaknyomással, görgetőkkel és bélyegzőkkel készült.

Az elő- és a háttábla díszítésének kompozíciója azonos, csak a közepén elhelyezkedő mandula formájú középdísz különböző. Az első keretben leveles-szalagos-fonadékos görgető fut körbe, a második keretben barokk C idomos egyesbélyegzők sorakoznak. A két keret között a rövidebb oldalakon fenn és lenn egy-egy sáv húzódik, bennük kétféle összetett virágmotívum. A középmező alatti és feletti sávban három-három virágbélyegző látható, a középmező négy sarkában pedig virágos sarokdísz. Az előtábla közepén leveles ágból font mandula formájú középdíszben az IHS (latin) betűk láthatóak, a háttáblán a hasonló középdíszben a Jézust karján tartó Madonna alakja, apró csillagokkal körülvéve. A gerincen négy borda emelkedik ki, a gerincmezők nincsenek díszítve. A táblák élén két pár vasszeg nyomai látszanak, a háttáblához tartozó egyik bőrszalag részben megmaradt. A metszés nem volt színezve.

A mai kötés nem az eredeti. Az újrakötésre utal a levelek kézi számozása, a hiányok pótlására be-kötött levelek, két ilyen levélen XVIII. századra mutató vízjel. Valószínűnek látszik tehát, egy másik könyvhöz tartozó, máslik könyvhöz készült kötés (másodlagos?) felhasználásának esetével van dolgunk. Erre enged következtetni a latin betűs IHS, amely katolikus tartalmú könyvek kötéséhez illik.

⁸ Az 1569-ben megjelentetett kétkötetes *Sbornik*ban a hagyományos füzetjelzést alkalmazta.

1897
 1733. и юнну 4 с о д а м и н о н
 К о л н о н О р о ш и п р о с у к и
 с и о л н а с 8 п р е л о ж и р о с и
 о т о ж и м и х у л ь и о у н о в и ч ь
 б р у н и с в о п е р е ж и в о п р о с у с
 и н е р у з в л и м е п е р о и у с
 с о ц у и с и н у и с в о п е р е ж и
 с О р о ш у с о ж о и л и п и
 н у н п е р л и т у р ь н ь В у с в о с
 и н а в и б р у н е и з у с о р а
 в с л ь с б у и с о с т ь м у п о м о
 с в е н ь и о б о в о т в о р е н ь
 и н е р у з в л и м у п р о и ц у

A Sbornik 1580-as kiadásában található 4. számú bejegyzés szövege

Kézírásos bejegyzések a példányon

A példány történetéről, vándorútjáról szóló kézírásos bejegyzések betűhív közlésétől eltekintünk, helyette a bejegyzések tartalmát, a bennük előforduló személy- és helyneveket, évszámokat, eseményeket magyarul adjuk közre időrendben, hivatkozva előfordulásuk helyére. (A 4. sz. bejegyzést fotón is bemutatjuk.)

1. Jób pápa első személyben közli, hogy Lentiben, Baranyában (!) találta ezt a könyvet, azaz sbornikot, 1710-ben, és megvette 3 forintért. (1. és 8. levél, alsó margó.)
2. Lentiben jelen volt Jenei Petrasko óbester. (9. levél, alsó sérült margó.)
3. Jenei Petrasko és Miskovac helység nevét említi. (10. levél, alsó sérült margó.)
4. 1733. június 4-én a budai alsóvárosban, a Tabánban Ivanovics Mihail adományozta ezt a könyvet a Szent Háromság templomnak, amely Adony vagy Dzsankurtran városban van, a saját, élő és elhunyt hozzátartozói lelki üdvéért. (Előzék, rektó.)
5. 1839. október 10-én Dimitrijevic Vaszilije jegyezte fel, hogy egy hete érkezett az adonyi parochiába mint adminisztrátor Dunapenteléről, ahol három évet szolgált békességben. (Előzék, verzó.)
6. Dimitrijevic Vaszilije datálatlan bejegyzésében közli, hogy Adonyban a szerb hívők száma 1830–1836. között 120 fő körül mozgott. (Üres bekötött levél verzója, a könyv végén.)
7. Tollpróbaszerű mondattörödékek: (ez) az adonyi templom sbornikja, (ez) Jób hieromonach sbornikja. (Háttábla belső borítója.)

Az RMNY I. kötetének megjelenésekor (1971) a 477. tételként regisztrált *Sbornik* nevű nyomtatványból 11 példányt ismertek, egy példánynak a sorsa volt ismeretlen. Ezeket a példányokat négy ország: Jugoszlávia, Magyarország, Oroszország és Románia 9 világi ill. egyházi gyűjteményében őrizték. A legtöbb példány (8 és 1 lappangó) Romániában, elsősorban erdélyi gyűjtemények tulajdonában volt⁹.

Említettük, hogy Coresi a szerb papok és hívők érdeklődésére is számított, amikor ezt a könyvet sajtó alá rendezte. Az 1971 óta előkerült és a szakirodalomba bekerült példányok igazolják ezt a feltevést. Az új példányok tulajdonosai szerbiai ill. szerb alapítású intézmények: Görögországban az Áthosz-hegyen a szerb alapítású Hilandar monostor, Belgrádban az Egyetemi Könyvtár (1–1 példány), Belgrádban a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia Levéltára (2 példány és 1 töredék), végül Újvidéken a Matica Srpska Könyvtára (1 töredék)¹⁰.

Ezek a példányok, a bennük található possesszori bejegyzések azt bizonyítják, hogy Coresi *Sbornik*-ját használták a szerb templomokban, nemcsak a Partiumban, a Bánságban, hanem a történeti Magyarország egyéb tájain élő szerbek körében is.

⁹ I. GHETIE és Al. MAREŞ a *Sbornik*knak ugyanazokat a romániai példányaikat sorolja fel, amelyeket az RMNY ismert 1971-ben. (*i. m.* 202.).

A szerzők a Coresi nyomtatványok hazai elterjedtségét vizsgálva azt állapították meg, hogy főleg Erdélyben maradtak fenn belőlük példányok. Havasalföldön és Moldvában jelenlétük jóval szerényebb és főleg szláv nyelvű kiadványokkal dokumentálható. (*i. m.* 326–336.).

¹⁰ I. GHETIE és Al. MAREŞ az RMNY-ben felsorolt példányok közül nem ismeri a Budapesten (OSZK) levőt, tud viszont egy bizonytalan sorsú kötetről, amely Ungvárott (Papi Szeminárium?) volt valaha. Az 1971 óta felbukkant példányok közül nem említi a szerbiaiakat. (*i. m.* 202.).

A szerzők feltételezik, hogy Coresi kiadványainak még mintegy 40 példánya lappang(hat) külföldi gyűjteményekben, ortodox monostorokban, Csehország, Magyarország, Görögország, a balkáni szláv országok, valamint Ukrajna és Dél-Oroszország területén (*i. m.* 331.).

A *Sbornik*-példányok „vándorlására” vonatkozó talán legérdekesebb adatot a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia egyik példánya tartalmazza: Viktor budai szerb püspök bejegyzését 1685-ből a könyv ajándékozásának tényéről. Erről a példányról még az is kiderült, hogy Vitkovics Mihály unokaöccse, Gábor (Gavrilo) révén került Belgrádba: ő vitte Komáromból, a helyi szerb templomból több liturgikus könyvvel és kegytárggyal együtt Szerbiába, a Szerb Tudós Társaság megbízásából Magyarországon gyűjtött történeti emlékek között¹¹.

A most előkerült adonyi-lórévi példány újabb bizonyítéka annak, hogy Coresinek ezt a kiadványát a szerb papság használta, hogy nemcsak a szerémségi kolostorokban fordult elő, amint erről P. J. Šafarik megemlékezett¹², hanem eljutott északra, a Duna menti szerb településekre is. Hálásak vagyunk a lórévi szerbeknek, papjaiknak és vezetőiknek, hogy mindmáig megőrizték ezt a könyvet, és lehetővé tették, hogy a hazai és a külföldi szaktudományt is megismertessük vele.

BOR KÁLMÁN

Révai Miklós helyesírási tanácsadó levele Orczy Józsefhez. Révai Miklós alább idézendő levele Nagybányán¹, abban az anyagban, amelyet Budapesten az Országos Levéltár, P szekció 520, Orczy család², Miscellanea, 18. csomó, „Epistolae familiarum ad Stephanum, Laurentium et Josephum Orczy” címmel, megsemmisültként tart nyilván³, – a vers, amelyhez a javításokat fűzi, továbbra is a P 523, Varia irregistra, 10. csomóban⁴, Budapesten található.

Orczy József (1746–1804. XII. 14.), az idősebbik fiú verselgetésével is apja, Lőrinc (1718. VIII. 9.–1789. VII. 28.) példáját követi, aki katona, főispán, egészségügyi és folyam-szabályozási biztos is volt. József verseinek kiadását Toldy Ferenc tervezte, amely munkának előkészületei megtalálhatók a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában⁵. A szabadkőműves Orczy Józsefet kortársai nagyra becsülték személyes tulajdonságai és költő volta miatt is, nemcsak apja emlékére való tekintettel. Révai Miklós Orczy Lőrinc verseinek kiadásával⁶ elnyerhette a helyesírási tanácsot kérő fiú bizalmát is. A költemény eltérő terjedelmű variációban⁷, helyes-

¹¹ MANO-ZISI, Katarina: *Stare ćirilicke štampane knjige u Arhivu SANU*. = Arheografski prilozi. Beograd. (6–7.) 1984–1985. No. 47.

¹² ŠAFARIK, P. J.: *Geschichte der Südslavischen Literaturen*. Tom. III. Prag, 1865. No. 250.

¹ Román Állami Levéltár Máramaros megyei fiókja, Fond: Familia Orczy.

² Országos Levéltár, Orczy család levéltára, P szekció 519–531. A továbbiakban: P és anyagszám.

³ A Nagybányán található anyagból BALOGH Béla: *Kazinczy Ferenc levelei IV*. Széphalom, 1992. és Uő. *Bessenyei György levelei*. = Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv (X.) 1994. Nyíregyháza; és Barcsay Ábrahám itt található kéziratából EGYED Emese: *Levelek fejmről Múzsák sisakomat. B. A. költészete*. Kolozsvár, 1998. /Erdélyi tudományos füzetek 224./ tett közzé. Bővebben, H. KAKUCSKA Mária: Az Orczy család levéltáráról. Kézirat.

⁴ A továbbiakban: Irregistra. Ebben az anyagban található Orczy Lőrinc és fia, József versei mellett pl.: Amade László, Barcsay Ábrahám, Batsányi János és Fekete János versei is.

⁵ Orczy József hagyatékának egy része a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában található: Történi. 4-r.27.; 4-r.41.

⁶ *Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől*. A 'Költeményes Gyűjtemény' öregbedésére a 'nagyságos szerzőnek különös engedelmevel közre botsátotta RÉVAI Miklós, Pozsonbann, Loewe Antal' betűivel, 1787., és *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei*. A 'Költeményes Gyűjtemény' öregbedésére a 'nagyságos szerzőknek egyező akaratjokból közre botsátotta RÉVAI Miklós, Pozsonbann, Loewe Antal' betűivel, 1789. [Ez a kötet Orczy Lőrinc és Barcsay Ábrahám egymáshoz írt episztoláit is tartalmazza.]

⁷ Irregistra 476–477; és 680–682r.